



МАРКУ́ЗЕ Герберт (Marcuse Herbert; 19. 07. 1898, Берлін — 29. 07. 1979, м. Штарнберґ, Німеччина) — німецько-американський філософ, соціолог, психолог, культуролог, політичний діяч. Навч. в Університеті Гумбольдта в Берліні (1919–22). У Фрайбурзі (Німеччина) 1922 захистив доктор. дис., присвяч. дослідж. історії нім. роману. Працював 1922–27 укладачем каталогів та бібліографом у Берліні. 1928–32 — асист. [М. Гайдеґґера](#). З активізацією нацизму 1933 став співроб. Франкфурт. інституту соц. дослідж. (за підтримки [Е. Гуссерля](#), з яким переїхав до Швейцарії). 1934 емігрував до США. Під час 2-ї світової війни працював в Офісі воен. інформації над антинацист. пропагандою, 1943 перевівся до Офісу стратег. служб (Вашингтон). Голова Центр. європ. бюро Амер. держ. департаменту (1945–51). Від 1952 — викладач Колумбій., Гарвард. університетів, Університету Брендейс; від 1958 — проф. філософії та політики Каліфорній. університету в Сан-Дієго. У дослідн. і викладач. роботі поєднував філос., культурол. й політол. тематику. Незважаючи на спроби синтезувати деякі філос. ідеї М. Гайдеґґера і К. Маркса стосовно люд. суб'єктивності (феноменол. марксизм), був критичним до обох. Обмеженість філософії М. Гайдеґґера — у неконкретності, в підпорядкуванні різноманіття осіб. умов існування універсал. онтол. модусам. Ортодоксал. марксизм позбавляє суб'єктивність радикал. крит. потенціалу завдяки механістич. (а не діалектич.) ідеї всеохоп. панування «наук. законів» соц. поступу. У розвинутому індустр. суспільстві пролетаріат перестає бути носієм революційності, стаючи об'єктом маніпуляцій з боку ідеології, підпорядк. інтересам великих корпорацій. Соц.-філос. меті — врятувати «негат. діалектику» — присвятив одну з гол. праць «Reason and Revolution:

Hegel and the Rise of Social Theory» («Розум і революція: Гегель і становлення соціальної теорії», Нью-Йорк; Лондон, 1941). У дослідж. «Eros and Civilization» («Ерос і цивілізація», 1955), «One-Dimensional Man» («Одновимірний людина», 1964; обидві — Бостон) розкрив різні аспекти формування критично налаштов. та спромож. до актив. соц. трансформацій «радикал. суб'єктивності». Одним із таких аспектів була ідея Еросу з психол. теорії З. Фрейда. Синтезувавши частково психол. ідеї фрейдизму, соц. філософія М. стала джерелом продукування ідей про соц. лідерство у 1960-і рр. Студентство, гуманітарну інтелігенцію, соц. аутсайдерів розглядали як реал. альтернативу поглинутого конформізмом і «репресив. раціональністю» пролетаріату. Вивільнення інстинктів, зосереджених у твор. потенціалі Еросу, відкривало перспективу нового життя — на основі розкутої чуттєвості, здатної постати проти стереотипів публіч. й приват. життя. Одна із засадн. ідей естет. теорії М. полягала у тому, що чуттєве виявлення краси у творах мистецтва сприяє запобіганню гнітові репресив. сил сьогодення, нагадуючи про можливий вільний спосіб життя. М. був критичний до абсолютизації категорії «супер-его» ортодоксал. фрейдизму; застерігав проти тенденції неминучої деперсоналізації (невидимості панів. авторитету) в умовах зростання «одновимірності» суспільства, коли всеохопне адміністрування та конформізм зодноманічують люд. стосунки. Засадн. ідея творчості М. у 1970-х рр. — поєднати не тільки в ідеалі, але й у реал. житті Logos та Eros на ґрунті «раціональності задоволення». Привертають увагу міркування М. про перспективи фемінізму як політ. руху та стосовно соц. діалектики технологій і техніки. Укр. мовою перекладено його кн. «Одновимірний людина. Дослідження ідеології розвинутого індустріального суспільства» // «Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія» (1996), «Структура інстинктів і суспільство: філософське дослідження вчення З. Фрейда» (2010; обидві — Київ).

Основні праці

Hegels Ontologie und die Theorie der Geschichtlichkeit. Frankfurt am Main, 1932; Soviet Marxism: A Critical Analysis. New York, 1958; Negations: Essays in Critical Theory. Boston, 1968; An Essay on Liberation. Boston, 1969; Counter-Revolution and Revolt. Boston, 1972; The Aesthetic Dimension. Boston, 1978.

Рекомендована література

1. Herbert Marcuse. München, 1988;

2. A. Feenberg. Heidegger and Marcuse: The catastrophe and redemption of history. New York, 2005.

Н. П. Поліщук

Бібліографічний опис:

Маркузе Герберт / Н. П. Поліщук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-63789>. – Останнє поновлення : 2025.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).